

Kvinnors minnen – Kreativitet bryter isolering

Låsta dörrar och långa korridorer. Att sitta häktad är en isolerad tillvaro. Ensam med alla tankar. Margita är efterlängtdad av kvinnorna här när hon kommer med sin skaparverkstad.

Text & bild: Helena Östlund | [Prenumerera](#) | Artikel i SocialPolitik nr 4 2016

Almaz kommer in i det lilla rummet i sin gröna häktesklädsel. Allvarlig och bekymrad. Hon är dömd till ett långt fängelsestraff men har överklagat till hovrätten. Nu väntar hon oroligt på den nya domen, hoppas att straffet ska kortas av.

I tre månader har hon suttit häktad.

– Det är väldigt lång tid. Jag visste inte vad ett häkte var innan jag kom hit. Det här är första gången i livet som jag är riktigt ensam, det känns som om jag sitter på graven. Jag pratar med spegeln ibland, säger Almaz.

Varje måndag och torsdag eftermiddag kommer konstnären Margita Persson hit för att träffa kvinnor som sitter häktade och arbeta kreativt tillsammans med dem. Kaffedoften sprider sig i rummet när Margita håller upp. Vårdaren Irene har fixat fram mjölk och chokladkex.

– Kaffet är viktigt, det är det enda nybryggda kaffe de får och många är tacksamma för det, säger Margita.

Almaz vill träffa Margita så ofta det bara går. Men alla kan inte vara med varje gång, samtalsrummet är trångt och vissa kvinnor har restriktioner som gör att de inte får träffa andra intagna.

För att få utlopp för sina känslor har Almaz börjat skriva dikter som hon läser upp för Margita. Hon plågas av ensamheten och den enformiga väntan i cellen. Hon är van vid att ha mycket folk omkring sig, har växt upp med föräldrar och åtta

syskon. Sina barn på åtta och tretton år saknar hon mycket. Hon får inte prata med dem eftersom pappan, exmaken, säger nej.

Tidigare fanns fler kvinnor utan restriktioner här som hon kunde umgås med, men nu har alla flyttat vidare eller frigivits.

– Vi hade roligt tillsammans, de hjälpte mig med många olika saker.

Hon har rätt till en timmes daglig promenad i rastgården men det är inte så kul att gå där ensam i kylan. För att ha något att göra brukar hon hjälpa till med att städa ur rum efter dem som flyttat.

När Almaz sitter ensam i cellen kommer tankarna. Hon har kämpat med svåra saker under lång tid: en förtryckande exman, en anhörig som gick bort tidigare i år och en funktionshindrad förälder. Hon har alltid känt att hon ska ställa upp och ta ansvar.

– Jag förstår inte hur jag har orkat, jag bär en tyngd över mina axlar. Men jag är stark. När jag blir fri ska jag åka till mitt hemland, sätta mig vid havet och bara känna dess doft.

Almaz försökte förklara för hovrätten att hon inte var sig själv när det hände, det som hon dömts för. Att hon var deprimerad och förtvivlad. Men hon är rädd att hon inte lyckades uttrycka vad hon kände. Hon kommer från ett afrikanskt land, har bott länge i Sverige och pratar bra svenska men hittar inte alltid exakt rätt ord.

Den långa häktningstiden har gjort att hon kommit efter med hyra och räkningar. Hon försöker reda ut allt så gott det går, men det är svårt här inne. Allt måste ansökas om: att få ringa, att få hit saker. Alla brev läses, så det tar dagar att få fram information. Telefontider ska passas och telefonköer kan vara oändliga.

Instängdheten känns mycket påtaglig även för en tillfällig besökare. Jag försöker komma ihåg hur många dörrar vi

passerade på väg upp hit – men tappar räkningen. Tolv kanske. Allra först lämnade vi in id-handlingar och blev godkända hos vakten på bottenplan, sedan lade vi in värdesaker och metallföremål i ett låst skåp och gick igenom en metalledetektor, ungefär som på en flygplats. Bara papper och penna får följa med in. Sedan hissen upp.

Margita Persson är van, hon går igenom dessa procedurer två gånger i veckan. Hon har arbetat med skapande verkstad på häktet i Göteborg i tolv år – inte ens någon av vårdarna har varit här lika länge som hon.

Kvinnornas avdelning består av en lång naken korridor med ett hav av likadana dörrar. Var och en har en lucka i lagom titthöjd med låsbart handtag. På varje dörr listor med scheman och information om den häktade.

I ett förråd har Margita sitt arbetsmaterial, i fem plastbackar som hon drar på en tung vagn in i samtalsrummet som är tillfällig skaparverkstad. I lådorna finns garner, pärlor, akvarellfärger, material till korttillverkning, anteckningsböcker och en massa annat. Samt en kaffebyggare med fikatillbehör. Och en kartbok.

Kycklingrecept med styrka på häktade kvinnors minnesduk.

Margita börjar alltid med att bredda ut en duk på bordet. Det är inte vilken duk som helst utan en tjock målarduk där häktade har ritat, målat och skrivit. Minnen av kvinnor som Margit har träffat under alla dessa år. Någon har delat med sig av sitt kycklingrecept, en annan har målat vita duvor och en tredje ett blått kvinnoporträtt. Hemma har Margita två dukar till.

Från början sågs skapandeverkstaden mer som pyssel och Margitas arbete har periodvis inte ersatts ekonomiskt. Men i och med att allt fler häktade sitter allt längre med restriktioner, har kriminalvården insett att det behövs så kallad isoleringsbrytande verksamhet.

– Jag vet att jag är efterlängtd. Vi som kommer hit utifrån får en annan roll än vakterna. Den som har nycklar har alltid makten, även om personalen är väldigt bra. Men de är underbemannade och har sällan tid att sitta ner och prata.

Margita har däremot gott om tid för samtal och det kan komma

upp känsliga saker som kvinnan inte berättat för personalen. Om det till exempel handlar om självmordstankar berättar hon det för vakterna, men annars för hon inte vidare sådant som hon fått veta i förtroende.

– Att ha något för händer öppnar upp så mycket. Det är en stark kraft i det kreativa, det är nära till fantasi och associationer. Det blir chosofritt när vi gör något tillsammans. Det flesta har stort behov av att få prata om det som hänt, om rättegången och om sina liv. Det kan komma upp minnen från barndomen eller de tänker på sina barn. Men jag får inte ta rollen av psykolog.

Hon har varit med om lite av varje, kvinnor som svimmat, som vägrar äta eller som håller på att bli psykotiska. Vissa av de häktade får lugn och ro av att sitta här medan det för andra är ångestladdat och traumatiskt. Margita upplever att det är värst för kvinnor som har barn i sina hemländer och som inte vet hur barnen har det.

– Många av de utländska kvinnorna är ändå så starka. De har levt i våldskulturer och manliga miljöer och är vana att klara sig.

Alla kvinnor som Margita Persson har träffat på häktet genom åren har givit henne en ödmjuk människosyn.

– Människor är inte alltid som man först tror. Det går inte att se utanpå om någon är kriminell. Livet kan vända på en femöring, kan det hända andra kan det också hända mig.

Ibland har Margita och den häktade inte något gemensamt språk men det brukar gå bra ändå. Hon använder sig ofta av kartboken som ett hjälpmedel för att kommunicera.

– Det känns som att vi är ute och reser. Vi kan prata om allt ifrån växter och djur till maträtter.

Hon visar mig en anteckningsbok där hon har skrivit ord på olika språk, ibland ritat en bild till. Där står veckodagar på rumänska, ord på polska, serbiska och ryska, om svenska traditioner, om valet och rättsväsendet.

När Margita började sitt uppdrag 2004 var det i andra lokaler, på det gamla häktet. Där kunde kvinnorna sitta tillsammans i

ett större allrum, umgås, se på tv och fixa kaffe i eget kök. Men det har blivit hårdare anser hon.

2011 invigdes det nya häktet i Göteborg, ett av landets fem så kallade säkerhetshäkten. Det är anpassat för att ta mot häktade som har restriktioner, men också andra intagna sitter här.

På den här kvinnoavdelningen är vårt lilla samtalsrum den enda lokal där det går att ha så kallad samsittning.

– Jag har funderat mycket på hur de planerat huset. Hur har arkitekten tänkt? Det är inte planerat efter mänskliga aktiviteter utan bara för inlåsning. En massa dörrar som ska låsas och teknik som ska fungera.

Almaz tid är över för idag och hon går motvilligt ifrån oss. Vakten hämtar nästa kvinna och Melissa kommer instudsande. Hon sätter sig direkt ner och börjar energiskt måla naglarna med ett rosa lack. Hon är 21 år och sitter häktad för första gången. Men hon vet redan nu att hon snart ska iväg på anstalt för ett kortare straff och sedan är det planerat att hon ska till ett familjehem. Där hoppas hon få börja utreda sin – som hon tror att hon har – adhd.

– Det är kanske därför jag missbrukar, som självmedicinering.

Första tiden på häktet var extra jobbig eftersom hon då tände av, ensam i cellen. Hon mådde illa, hade svettningar och mardrömmar.

– Det höll på i fem dagar, sedan började det lättas. Jag orkade inte ens berätta för personalen hur jag mådde.

Nu mår hon bättre fysiskt men då kommer istället rastlösheten, hon är van vid ett hektiskt missbrukarliv. Tidigare i livet gillade hon att sporta och har nu börjat träna för sig själv i cellen. Hon skriver brev och lappar där hon planerar vad hon vill göra framöver.

– Det är som ett kontor på rummet.

Hon är med på alla aktiviteter som går att vara med på.

– Det värsta är att bara sitta. Jag får en massa tankar. Ibland vet jag inte vad som är verklighet och inte.

Melissa har drogat sedan hon var 14 år och har växt upp i en missbrukarfamilj. Pappan lämnade dem när hon var liten och har en ny familj. Han har varit ren från knark i åtta år.

– Det är coolt! Jättekul att det finns hopp. Kan han så kan vem som helst.

Hennes mamma missbrukar fortfarande. Själv har Melissa många bekanta – men ingen enda vän som inte missbrukar. Det gör att det är svårt att lägga av. När hon var på behandlingshem i våras och varit ren en månad, började kompisar ringa och locka med roliga fester så fort hon fick tillbaka sin beslagtagna mobil.

– Jag drog efter två dagar.

Trots misären och missbruket i familjen upplevde hon att de inte fick någon hjälp från socialtjänsten när hon var barn och det är hon besviken över. Utåt höll hon tyst om hur det var.

– Jag höll skenet uppe, det gick automatiskt.

Därför är hon glad över att socialen engagerar sig nu och att det finns en framtidsplanering. Hon är trött på drogvärlden och vill ta igen allt hon missat i skolan. Drömmer om att så småningom plugga till socionom och kanske arbeta på behandlingshem. Men det är lång väg dit.

– Var ska jag börja? Jag måste nog prata med en studievägledare.

Margita tipsar henne om att det finns lärare som arbetar på häktet och som hon kan be att få träffa.

Tiden är ute för idag och vi plockar ihop. Margita kallar på personal och vi kör in vagnen i förrådet igen. Det syns ingen i vaktrummet på bottenplanet när vi ska passera ut och vi får vänta en stund innan porten öppnas. Ute har det blivit mörkt.

Helena Östlund

Karins döttrar

Margita Persson arbetar på häktet som en del i sin tjänst på Karins döttrar, ett väv- och konsthantverkskooperativ i Göteborg där kvinnor kan få arbetsträning och rehabilitering.

Vagenut.coop/vara-foretag/karins-dottrar